

TÜRKİYE'DE RADYO - TELEVİZYON REJİMİ

Doç. Dr. KAYIHAN İÇEL

A. Radyo - Televizyon Tekeli

1961 Anayasası'nın 121. maddesinin, 1488 sayılı kanunla değişmeden önce, 1. fıkrasındaki «radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir.» şeklindeki hüküm ile bu alanda bir tekel tesis ettiği genellikle kabul edilmekte idi (1). Ancak bu maddenin öngördüğü özerk kamu tüzel kişiliğinin kurulmasına kadar, Türkiye Radyoları bir süre Basın-Yayın Turizm Genel Müdürlüğüne bağlı kalmış, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının 2 Temmuz 1963 tarih ve 265 sayılı kanunla kurulmasından sonra ise sözü geçen tekel bu bakanlıkça yürütülmüştür (2).

24 Aralık 1963 tarih ve 359 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu'nun 35. maddesi, Türkiye'de radyo ve televizyon istasyonları kurma ve işletme hakkını Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumuna vermiştir. Gerçekten bu maddenin 1. fıkrasına göre,

(1) Bk.: Giritli, İ. — Bilgen, P.: İdare Hukuku, İstanbul 1967, 178; Güran, S.: İfade Hürriyeti Üzerine İdarenin Yetkileri, İstanbul 1969, s. 448-449; Tokgöz, O.: Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo - Televizyon Sistemleri, Ankara 1972, s. 79. Buna karşılık, İlâl, E. (Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası, İstanbul 1972, s. 89), Anayasanın eski 121. maddesinin kuruluş amacının tekel koymak olmayıp, özerklik sağlamak olduğunu belirterek, bu madde ile radyo-televizyon yayınlarında tekel tesis edilmediğini savunmaktadır.

(2) Türkiye'de Radyo Rejiminin 1961 Anayasasından önceki durumu hakkında bk.: İçel, K.: Haberleşme Özgürlüğü (İHFM. 1975, c. XLI, sy. 1-2, s. 83 ve son.).

«9 Haziran 1937 tarihli ve 3222 sayılı Telsiz Kanunu ile ek ve değişikliklerinde gösterilen elektromanyetik dalgalar vasıtasıyla ses, işaret ve resim vermeye yarayan tesislerden radyodifüzyon ve televizyon tesisi niteliğinde olanların kurulması ve işletilmesi hakkı, yalnız Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumuna aittir.». Böylece özel teşebbüs tarafından radyo ve televizyon istasyonları kurulması ve işletilmesi, gerek bu madde gereğince gerekse 3222 sayılı Telsiz Kanunu'nun hükümleri karşısında hukuken olanaksızdır. 3222 sayılı kanunun 2. maddesinde belirtilen ders aracı niteliğindeki radyo ve televizyon yayınlarını ise Kurum ile Millî Eğitim Bakanlığı birlikte düzenleyeceklerdir (TRT Kanunu 35. m. 2. f.).

Anayasanın 121. maddesi 1488 sayılı kanunla değiştirildikten sonra, «radyo ve televizyon istasyonları, ancak devlet eliyle kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir» hükmü ile radyo-televizyon tekeli daha açık ve seçik biçimde öngörmüş ve bu konuda eskiden düşülen tereddütleri kaldırmak istemiştir. Artık bugün TRT. Kanununun 35. maddesi ve Telsiz Kanunu değiştirilse dahi, özel teşebbüs tarafından radyo ve televizyon istasyonları kurulmasına Anayasanın 121. maddesinin yeni şekli kesin bir hukukî engel teşkil etmektedir.

Radyo ve Televizyon tekeli esas itibariyle TRT. Kurumu tarafından yürütülmekle beraber, bu kurumun kurulmasından önce faaliyet gösteren bazı radyo istasyonlarının yayın faaliyetlerine devam ettiklerini belirtmek gerekir. Örneğin Polis Radyosu (Ankara), Meteoroloji Radyosu (Ankara), İstanbul Teknik Üniversitesi Radyosu sözü geçen tekelin dışında kalmaktadır (3).

B. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu.

I. Kurumun hukukî statüsü.

1 — 1964 - 1971 yılları arasında.

1961 Anayasasının 121. maddesinin gerekçesinde (4) belirtildiği üzere, 1960 yılından önceki dönemde radyonun partizan tutumu

(3) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Tokgöz, 81-82.

(4) Gerekçe için bk.: Öztürk, K.: Son Değişiklikleriyle Gerekçeli Anayasa, Ankara 1971, s. 239.

ve partizan bir yayın aracı haline getirilmesi, ülkemizde, uzun yıllar ciddi bir huzursuzluk konusu olmuş ve bu nedenle radyonun özerkliği ve tarafsızlığı Anayasanın güvencesi altına alınmak istenmiştir. Bu amaca hizmet eden 121. madde, radyo ve televizyonun örgütlenmesi yönünden, 1 — radyo ve televizyon hizmetlerinin kamu kuruluşu şeklinde örgütlenmesi, 2 — bu örgütün özerk olması ve tüzel kişiliğe sahip bulunması, 3 — örgütün tarafsızlık esaslarına uygun yayın yapması ve 4 — kültür ve eğitime yardımcı olması ilkelere koymuştur (5). 24 Aralık 1963 tarihli 359 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu'nun 1. maddesi, Anayasanın bu hükmüne uygun biçimde, remzi TRT olan Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu adıyla tüzel kişiliğe sahip özerk bir kamu iktisadî teşebbüsü kurmuştur. Böylece, radyo-televizyon yayınları alanında programların yapımında, yönetiminde, ekonomik alanda siyasal iktidara bağımlı olmamayı ifade eden özerklik tesis edilmiştir (6). Kanununun Yönetim Kurulunun görevlerinden sözedilen 5. maddesi de, Anayasanın 121. maddesindeki «yayınlarda tarafsızlık» ilkesini tekrarlamıştır.

Anayasanın ve TRT Kanununun hükümlerinden anlaşılacağı üzere, 1964-1971 yılları arasındaki dönemde TRT Kurumu tüzel kişiliğe sahip «özerk ve tarafsız bir kamu iktisadî teşebbüsü» durumundadır. Ayrıca TRT Kanununun 1971 değişikliğinden önceki 33. maddesinde, kanundaki özel hükümler dışında Kurum hakkında İktisadî Devlet Teşekküllerine uygulanan genel hükümlerin uygulanacağı öngörülmüş ve bu hükümlerin uygulanması yönünden Turizm ve Tanıtma Bakanlığına yetki verilmiştir.

(5) Bk.: Tokgöz, 75.

(6) Bazı müellifler (örneğin bk.: Onaran, A.Ş. TRT Kurumu «Türk İdare Dergisi, 1967, sy.: 304, s. 82»), hükümetin siyasal zorunluluklarla TRT Kurumuna müdahale olanağını yaratan 359 sayılı kanunun özerkliği tam olarak sağlamadığı görüşünü savunmuşlardır. Kanımızca, «başına buyrukluğa» anlamına gelmeyen özerkliğin bazı sınırlandırmalara tâbi tutulması «Radyo - Televizyon Tekeli» sisteminin zorunlu sonucudur. Gerçekten, Radyo-Televizyon yayınlarının tekelden yayınlanması sistemi kabul edilince, yürütme erkinin belirli koşullar altında bu yayınlara müdahalede bulunması gerekecektir. Bütün sorun müdahale koşullarının iyi saptanması ve kurumun «programları serbestçe düzenleme hakkı»nın tüm olarak ortadan kalkmasını sonuçlayacak bir uygulamaya gidilememesidir.

2 — 1971 yılından sonra.

20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı kanun Anyasanın 121. maddesinde de bazı değişiklikler yapmıştır. Bu alandaki en önemli değişiklik Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun özerkliğinin kaldırılması ve «tarafsız» olması ile yetinilmesidir. Gerçekten yeni 121. maddeye göre, radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eliyle kurulabilecek ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenecek, bu kanun yönetim ve denetimde ve yönetim organlarının kuruluşunda tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler koyamayacaktır. Dikkati çeken yön, maddenin değişiklik gerekçesinde bu alanda özerklik ilkesinden ayrılmanın nedenlerinin belirtilmemesidir (7). Kanımızca, bu nedenleri 12 Mart 1971 günü Genel Kurmay Başkanı ile Kuvvet Komutanlarının verdiği muhtıradan aramak gerekir. Bu muhtıra üzerine kurulan partilerüstü Hükümetin, muhtıradan açıklanan istekleri yerine getirmek amacı ile böyle bir değişikliğe giriştiği açıktır.

Anayasanın 121. maddesindeki değişikliğe uygun biçimde Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu da değiştirilmiştir. 29 Şubat 1972 tarih ve 1568 sayılı kanunla (8) yapılan bu değişiklik ile kanunun 1. maddesindeki «özerklik» esası kaldırılmış ve «Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu adıyla tarafsız bir kamu tüzel kişisi»-nin kurulduğu belirtilmiştir. Böylece bugün TRT Kurumu özerkliği olmayan fakat tarafsızlık esasına dayanan bir kamu tüzel kişisi durumuna dönüşmüştür. Fakat tarafsızlık ancak partilerüstü olmakla sağlanabileceği içindir ki, aşağıda göreceğimiz gibi kurum Genel Müdürünün atanması ve görevden alınmasında Bakanlar Kuruluna tam yetki veren yeni hükümler tarafsızlığın dahi fiilen gerçekleşmesine engel olabilecektir. Türkiye'nin siyasal hayatının doğurduğu zorunlulukların bir sonucu olan bu değişiklikler radyo özgürlüğü alanında önemli bir sınırlamadır.

1568 sayılı kanun, 33. maddede yaptığı değişiklikle, kanundaki özel hükümler dışındaki konularda Kurum hakkında uygulanacak İktisadî Devlet Teşekküllerine uygulanan genel hükümler bakımından Turizm ve Tanıtma Bakanlığı yerine Başbakanlığı yetkili saymıştır.

(7) Gerekçe için bk.: Öztürk, 238-239.

(8) RG. 8 Mart 1972, No: 14122.

II. Kurumun görevleri.

TRT Kurumunun görevleri, 359 sayılı kanunun 1568 sayılı kanunla değişik 2. maddesinde gösterilmiştir. Buna göre, kurum, radyo ve Televizyon postaları ile yurt içine ve yurt dışına radyo ve televizyon yayınları yapmakla; Devlet adına yurdun çeşitli yerlerinde radyo ve televizyon istasyonları ve tesisleri kurmak ve işletmek, bunları genişletmek ve geliştirmekle; bu amaçla, gerektiğinde, kendi tesislerinde kullanılacak âlet ve cihazlar ile ilgili araştırmalar yapmak ve yaptırmak, bunları kısmen veya tamamen imal etmek ve bunun için gerekli tesisleri kurmakla; kanunda gösterilen esaslar içerisinde, Milletlerarası Radyo-Televizyon kuruluşları ve yabancı Radyo-Televizyon kurumları ile ilişkileri düzenlemekle; yayınların kolayca anlaşılabilir bir dille yapılmasını sağlayıcı tedbirleri almakla görevlidir.

Görüldüğü gibi, TRT Kurumu yurdun çeşitli yerlerinde radyo ve televizyon istasyonları ve tesisleri kurmak ve işletmekle görevlendirilmiş olmakla beraber, bu görevini «Devlet adına» yapacak, yani radyo-televizyon tekeli yine devlette olacaktır. Maddenin eski şeklinde bulunmayan «Devlet adına» ibaresinin metne eklenmesi kurumun özerkliğinin kaldırılmasının doğal sonucudur.

III. Kurumun yönetimi.

1 — Kurumun organları.

a) Genel olarak.

Değişiklikten önce, TRT Kanunu yönetim organları olarak Yönetim Kurulu, Genel Müdür ve Yardımcıları ve Danışma Kurullarını öngörmüştü. Kanunun 10. maddesi, danışma kurullarının, birisi Yönetim Kurulu tarafından radyo ve televizyon hizmetleriyle ilgili konularda danışmak üzere kurulacak danışma kurulu, diğerleri ise Genel Müdürün kurmaya yetkili bulunduğu mahallî bölge danışma kurulları olmak üzere iki tür olduğunu belirtmişti.

1568 sayılı kanun, TRT Kurumunun eski yönetim organlarında esaslı bazı değişiklikler yaptığı gibi, bu organlara yenilerini de eklemiştir. Kanunun 3. maddesi Kurumun organlarını, Yönetim Kurulu, Genel Müdür, Koordinasyon Kurulu, TRT Seçim Kurulu, Genel

Danışma Kurulu, Siyasî Yayınlar Hakem Kurulu olarak göstermiştir.

b) *Yönetim Kurulu.*

aa) *Kuruluşu.*

TRT Yönetim Kurulu, Genel Müdürden başka, Bakanlar Kurulu Kararnâmesi ile atanacak üç üye; üniversite ve akademilerin hukuk, ekonomi veya siyasal bilim, elektrik veya elektronik, Türk dili, edebiyatı ve tarihi dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından gösterilecek adaylar içinden TRT Seçim Kurulunca seçilecek birer üye; kanunda adları belirtilen batı müziği ile ilgili kuruluşların mensupları arasından gösterilen adaylar içinden TRT Seçim Kurulunun seçeceği bir üye, kanunda adları belirtilen Türk müziği ile ilgili kuruluşların mensupları içinden gösterilen adaylar arasından TRT Seçim Kurulu tarafından seçilecek bir üye; Ankara, İstanbul ve İzmir'de sarı basın kartı taşıyan üyelerinin sayısı en çok olan Gazeteciler Cemiyetleri tarafından saptanacak birer, en fazla sayıda işçiyi temsil eden İşçi Sendikaları Konfederasyonundan saptanacak üç, en fazla sayıda işvereni temsil eden İşveren Sendikaları Konfederasyonunca saptanacak üç, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğince saptanacak üç, Türkiye Ziraat Odaları Birliğince saptanacak üç temsilciden meydana gelen kurul tarafından ikisi basın mensubu olmak üzere seçilecek dört aday arasından, biri basın mensubu olmak üzere yine TRT Seçim Kurulunca seçilecek iki üyeden oluşur (4. m.).

Bakanlar Kurulu tarafından seçilen üyeler dışındaki üyelerin görev süreleri üç yıldır. Bu üyeler ancak özürsüz olarak üstüste üç Yönetim Kurulu toplantısına katılmamaları veya kanunî bir engel ortaya çıkması halinde TRT Seçim Kurulunun kararıyla görevlerinden uzaklaştırılabilirler. Hükûmetçe seçilen üyeler ise, atanmalarındaki usule uygun biçimde değiştirilebilirler. Eski üyelerin yeniden seçilmeleri mümkündür. Üyelerin bir siyasî parti ile ilişkileri varsa, seçildikleri tarihten itibaren bu ilişkileri kesilir.

1568 sayılı kanun TRT Yönetim Kurulu üyelerinin seçilme birimleri bakımından esaslı değişiklikler getirmiştir. Bu değişikliklerden en önemlisi muhakkak ki, Bakanlar Kurulunun atadığı üyeler dışındaki üyelerin seçilmesinde TRT Seçim Kurulunun yetkili sayılmasıdır. Değişiklikten önce, çeşitli kuruluşların mensupları arasın-

dan üye seçimi yetkisi belirli bir şekil içinde doğrudan doğruya bu kuruluşlara bırakıldığı halde, bugün bu kuruluşların yine belirli bir şekil içinde ancak aday gösterme olanakları vardır. Asıl seçimi yapacak olan ise yeni kurulan TRT Seçim Kuruludur.

Kurumun yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim Kurulu ayda en az iki kez toplanır ve bu toplantılarda kurula Genel Müdür veya vekili başkanlık eder. Toplantı ve karar yeter sayısı, üye tam sayısının salt çoğunluğudur. Yönetim Kurulunun ilk toplantısında bir başkan yardımcısı seçilir.

bb) Görevleri.

TRT Yönetim Kurulu, Genel Müdürlük tarafından hazırlanan yönetmelik tasarıları, Genel Müdürün teklifi üzerine, Genel Müdür Yardımcılarının atanmaları, görevden alınmaları veya görev yerlerinin değiştirilmesi, kurumun bütçesi ve kadroları, bilanço, kâr ve zarar hesapları, alım, satım, yatırım ve kiralama, genel program tasarıları hakkında karar almakla görevli olduğu gibi, Danışma Kurulunun görüş ve dileklerini değerlendirerek alınması gerekli tedbirleri saptamak, Genel Müdürlükçe gerekli görülecek konularda ilke kararları almak, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunca hazırlanan yıllık ve ara raporlarını inceleyerek gereğini yapmak, kurumla ilgili ve başka mercie bırakılmamış konularda karar almak yetkilerine de sahiptir.

c) Genel Müdür ve Yardımcıları.

1568 sayılı kanunla yapılan değişiklikten önce, kanun Yönetim Kuruluna Genel Müdürü inha yetkisini vermişti. Turizm ve Tanıtma Bakanının ise bu inha üzerine Bakanlar Kuruluna teklifte bulunma yetkisi vardı. Kanunun yeni şeklinde, Yönetim Kurulundan ve Turizm ve Tanıtma Bakanından bu yetkiler alınarak, Bakanlar Kurulu atama işleminde serbest bırakılmıştır, Bakanlar Kurulu Kararnâmesi ile atanan Genel Müdürün görevden alınması konusunda da özlü değişiklikler getirilmiştir. Gerçekten değişiklikten önce, bu alanda Yönetim Kuruluna önemli yetkiler tanındığı halde, bugün Genel Müdürü görevden alma yetkisi sadece Bakanlar Kuruluna verilmiş ve Yönetim Kurulunun «yazılı görüşünün alınması»na ilişkin kayıt kanundan çıkarılmıştır. TRT Kanununun 9. maddesinin yeni şekline göre, Genel Müdür, millî güvenliğin, kamu düzeninin veya

devletin dış güvenliğinin gerekli kıldığı veya Devlet memuru olma niteliğini yitirdiği hallerde, gerekçesi açıkça gösterilerek, Bakanlar Kurulunun Kararnâmesi ile görevden alınabilecektir. Bundan başka, TRT'nin, Anayasanın ve TRT Kanununun öngördüğü esaslara aykırı yayın yaptığı ve tarafsızlık ilkesinden uzaklaştığı veya Genel Müdürün görevi ile ilgili olarak ağır bir hizmet kusuru işlediği durumlarda da, Başbakanın veya T.B.M.M.'nde grubu bulunan siyasî partilerden birinin yazılı olarak TRT Seçim Kuruluna başvurması ve bu kurulun olumlu görüşünü bildirmesi üzerine. yine Bakanlar Kurulu Kararnâmesi ile Genel Müdürün görevine son verilebilecektir.

Genel Müdürün atanması ve görevden alınması ile ilgili bu yeni hükümler, TRT. Kurumunun özerkliğini kaybetmesinin doğal sonucudur. Böylece, Kurumu temsil edecek ve yönetecek Genel Müdürün siyasal iktidara bağımlılığı sağlanmak istenmiştir (9).

Genel Müdür Yardımcılarının atanmaları ve görevden alınmaları bakımından ise eskiden olduğu gibi kurumun Yönetim Kurulu yetkilidir. Kanunun 5. maddesinin 3. fıkrasına göre yardımcıları Genel Müdürün teklifi üzerine Yönetim Kurulunca atanırlar. Bunların görevden alınmaları veya görev yerlerinin değiştirilmesi de aynı usule göre yapılır. Kanun siyasal iktidara bağımlı bir Genel Müdürün teklif edeceği Genel Müdür Yardımcılarının yönetim kurulunca atanmasında ve yine bu usulle görevden alınmasında bir sakınca görmemiştir.

Genel Müdür ve Yardımcısı olabilmek için, kanun, yüksek öğrenim yapmış olmak, görevini yerine getirebilecek ehliyet, bilgi ve tevrübeye sahip bulunmak, devlet memurluğuna atanmak için kanunî engeli olmamak şartlarını aramış ve ayrıca Genel Müdür Yardımcılarından birinin yüksek elektrik veya yüksek elektronik mühendisi olmasını şart koşturmuştur.

(9) Radyo ve Televizyonun ancak «partilerüstü» niteliğe sahip olması halinde gerçek anlamda «programları serbestçe düzenleme hakkı»'ndan sözedilebileceği içindir ki (bk.: Wufka, E.: Die verfassungsrechtlich - dogmatischen Grundlagen der Rundfunkfreiheit, Frankfurt am Main - Berlin 1971, s. 77), TRT. Genel Müdürünün göreve atanması ve görevden alınmasında Bakanlar Kurulunun tam yetkiye sahip bulunması kanımızca, bu kurumun «partilerüstü» olma niteliğini ortadan kaldırarak «programları serbestçe düzenleme hakkı»nın kullanılmasını fiilen engellemiştir.

d) *Koordinasyon Kurulu.*

Kanunun eski şeklinde bulunmayan bu kurul Genel Müdüre yardımcı bir organ niteliğindedir. Ek 2. maddeye göre, bu kurulun kuruluş biçimi ve görevi yönetmelikte belirtilecektir.

e) *TRT Seçim Kurulu.*

1568 sayılı kanunun öngördüğü bu yeni organa, Bakanlar Kurulunca atanacak üç üyesi dışında Yönetim Kurulunun diğer üyelerinin seçimi için yetki verilmiş ve ayrıca Genel Müdürün, TRT'nin Anayasa'nın ve TRT Kanununun belirttiği esaslara aykırı yayın yapması, Genel Müdürün görevi ile ilgili olarak ağır bir hizmet kusuru işlemesi nedenleri ile, görevden alınması için bu kurulun olumlu görüşünün alınması öngörülmüştür.

TRT. Seçim Kurulu, Üniversite Rektörleri arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek dört Rektör ile Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinden oluşur. Başbakanın çağrısı üzerine Ankara'da toplanacak kurul, toplantılarından ilkinin seçimini izleyen 15 gün içinde yapar ve üyeleri arasından bir başkan ile bir başkan vekili seçer. Kurulun toplantı ve karar yeter sayısı üye tam sayısının salt çoğunluğudur.

Rektörlük görevi sona eren veya Kurulun üst üste üç toplantısına özürsüz olarak katılmayan üyenin yerine Cumhurbaşkanınca Rektörler arasından yeni bir üye seçilir (Ek 1. madde).

f) *Genel Danışma Kurulu.*

Kanunun 10. maddesine göre bu kurul, Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasî partilerin, İçişleri, Millî Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Tarım, Ulaştırma, Köy İşleri, Gençlik ve Spor Bakanlıklarının, Diyanet İşleri Başkanlığının, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının, Ankara, İstanbul, İzmir Devlet ve Belediye Konservatuarlarının, Ankara, İstanbul ve İzmir'de en çok sarı basın kartı üyesi bulunan gazeteci derneklerinin, Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Konfederasyonlarının; Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğinin, en çok üyesi bulunan işçi ve işveren konfederasyonlarının, Türk Dil Kurumunun, Türk Tarih Ku-

rumunun, Türkiye Kızılay Derneğinin ve Halkevlerinin birer temsilcisinden kurulur.

Genel Müdürün çağrısı üzerine yılda bir kez toplanan bu kurulun görevi, TRT'nin Radyo-Televizyon yayınları hakkında kamuoyunun düşünce ve dileklerini saptamak ve sonuçlarını Yönetim Kuruluna bildirmektir.

g) Siyasî Yayınlar Hakem Kurulu.

Bu kurul, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinin Anayasa Hukuku, İnsan Hakları, Siyaset İlmî ve Siyasî Sosyoloji kürsü ve enstitülerinde çalışan en kıdemli bir öğretim üyesinden kurulur. Bu kürsülerin diğer öğretim üyeleri ise, kıdem sırası ile yedek üyelik yaparlar.

Genel Müdürün çağrısı üzerine toplanan kurul, kanunun 11. maddesinde öngörülen Hükümet bildiri ve konuşmalarına cevap vermek isteyen Hükümete dahil olmayan siyasî partilerin bu istemleri hakkında karar vermekle görevlidir.

Belirtmek gerekir ki, bu kurula sadece Ankara Üniversitesi'nin Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinin öğretim üyelerinin girebilmesi konusunda yapılan sınırlamanın nedeni anlaşılmamaktadır. Kurulun kolaylıkla toplanmasını sağlamak amacı ile böyle bir yol tutulduğu düşünülebilirse de, toplantıların zamanında yapılmasını sağlayacak tedbirlerin Genel Müdürlükçe alınması olanağı bulunduğuna göre, böyle bir gerekçenin inandırıcı olmadığı meydandadır. Siyasal bir çelişikliğin çözümlenmesinde diğer Üniversitelerin öğretim üyelerinden yararlanılmamasına gerekçe bulmak güçtür.

2 — Kurumun personeli.

TRT Kurumunun personeli, TRT Kanunundaki özel hükümler dışında İktisadî Devlet Teşekküllerine uygulanan genel hükümlere tâbi tutulmuştur.

Genel Müdür Yardımcıları dışında kalan personelin atanma, yer değiştirme ve görevden alınma işlemleri, Personel Yönetmeliğinin koyduğu esaslar içinde Genel Müdür tarafından yapılır.

Kanun, TRT personeline, hizmetin bütünlüğü ve ifa edilen görevin önemi dikkate alınarak fiilen aldığı brüt aylığın yüzde altmış-

şını geçmemek üzere tazminat ödeneceğini, buna karşılık iş güclüğü, iş riski ve teminindeki güçlük zamlarının ödenmeyeceğini öngörmek suretiyle mâlî olanaklarda ayrılık getirmiştir. Bunun dışında, Devletin diğer personeline tanınan sürenin iki katını geçmemek üzere kurum personeline fazla çalışma yaptırılabilmesi ve bunun karşılığında Devletin diğer personeline tanınan miktarda saat ücreti ödemesi kabul edilmiştir.

TRT Kanununun 46. maddesinde personelle ilgili ilginç bir hüküm vardır. Buna göre, kurumun sürekli kadrolarında çalışanların üniversite ve yüksek okullarda öğretim üyesi veya yardımcısı olarak görev almalarına, her derecedeki resmî öğretim kurumlarında öğretmenlik yapmalarına, esas görevlerini aksatmamak şartıyla Genel Müdürün teklifi üzerine Yönetim Kurulunca izin verilebilecektir. Kanımızca, bu hüküm ile Kitle Haberleşmesi Okullarının radyo ve televizyon bölümlerinin öğretim görevlisi ihtiyacı karşılanmak istenmiş ve böylece kuruma yeni elemanların yetiştirilmesine TRT'nin de yardımcı olması amacı güdülmüştür. Bu okulların radyo ve televizyona ilişkin teknik derslerinde gerekli niteliklere sahip öğretim görevlilerine büyük ihtiyaç duyulması sözügeçen hükmün yararlılığını açıkça ortaya koymaktadır.

Kanun TRT personelinin görevleri sırasında bazı çok önemli sırları öğrenebileceğini göz önünde tutarak, bunların sır saklama yükümlülüğünü ayrıca belirtmiştir. Bunlar, öğrendikleri sırların açıklanması sonucunu doğurabilecek tanıklıktan çekinme zorunluluğunda oldukları gibi, sır saklama yükümlülüğüne uymadıkları takdirde, TCK. 198. maddeye göre cezalandırılabilirler.

3 — Kurumla ilgili mâlî hükümler.

Kanunun 1568 sayılı kanunla değişik 24. maddesi, kurumun itibarî sermayesini bir milyar olarak saptamış ve Bakanlar Kurulunun bu sermayeyi bir katına kadar artılabileceğini öngörmüştür.

Sermaye olanakları olarak, 1568 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği tarihteki ödenmiş sermayeyi, Genel Bütçeden sermayeye mahsuben yapılacak ödemeleri ve yıllık kârlardan kanunlar uyarınca ayrımlar yapıldıktan sonra kalacak bakiyeleri gösteren kanun, 3222 sayılı Telsiz Kanununun 7. maddesinde gösterilen her çeşit alıcı telsiz tesisatı ve cihazları için verilen ruhsatnamelere ait ücretler ve ce-

zalar ile radyo ve televizyon ile yapılan her çeşit ilân ve reklâm karşılıklarının, halk önünde yapılacak konser, temsil ve benzeri programlara giriş ücretlerinin, kitap, dergi ve plâk gibi yayınlarla ilgili gelirlerin, girişilecek her çeşit radyo ve televizyon ticarî ve iktisadî işlemlerinden elde edilecek kâr ve bağışların TRT Kurumunun geliri olduğunu belirtmiştir (24 ve 26. m.). Bu gelirlerden karşılanamayan işletme açığı ise her yıl sonunda Başbakanlık Bütçesine konulacak ödenekten kuruma ödenir.

4 — Kurumun idarî, malî ve teknik yönlerden denetlenmesi.

TRT. Kurumu, idarî, malî ve teknik konularda Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tâbi tutulmuştur. Bu kurulun gerek yıllık gerekse ara raporlarında, TRT Kurumunun idarî, malî ve teknik işlemleri ile ilgili olarak bazı konuların teftiş ve tahkiki temennisi bulunduğu takdirde, bu teftiş ve tahkik Başbakanın tensibi ile Maliye Teftiş Kurulunca yapılır. Başbakan, teftiş ve tahkik raporlarının sonuçlarını gerektiğinde adalet makamlarına yollar. Bunun dışında, Başbakanın kurumla ilgili belli bir hususun incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulundan isteme yetkisi vardır. Böylece, eskiden Turizm ve Tanıtma Bakanına ait olan bu yetki 1568 sayılı kanunla Başbakanına verilmiştir.

IV. Radyo ve Televizyon yayınlarının düzeni.

1 — Kurumun uyması gereken yayın esasları.

TRT Kurumu bütün yayınlarında Anayasanın özüne ve sözüne bağlı kalmakla yükümlüdür. Bu nedenle, Anayasanın 121. maddesinin 3. fıkrasında gösterilen şu esaslara öncelikle uymak zorundadır: Haber ve programların seçilmesinde, işlenmesinde ve sunulmasında ve kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesinde Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, insan haklarına dayanan millî, demokratik, lâik ve sosyal Cumhuriyetin, millî güvenliğin ve genel ahlâkın gereklerine uymak, haberlerin doğruluğunu sağlamak.

TRT Kanununun 2. maddesi ise, Anayasadaki esasları da içeren «yayın esasları»'nı şöyle sıralamıştır: Her çeşit çalışma ve yayın faaliyetlerinde Anayasanın özüne ve sözüne bütünü ile bağlı olmak; İnsan haklarına dayanan Millî, Demokratik, Lâik ve Sosyal Cum-

huriyete, Türk Devletinin ülkesi ve Milleti ile bütünlüğüne bağlılığı güçlendirmek; Atatürk Devrimlerinin, Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine erişmesini öngören dünya görüşünü yerleştirmek ve geliştirmek; Millî Güvenlik ve Genel ahlâkın gereklerini ve millî gelenekleri gözetmek; Millî Kültür ve Eğitime yardımcı görevinde, Türk Millî Eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak; Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayılmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleriyle çağdaş habercilik teknik ve metodlarına bağlı olmak; Haberlerle yorumları birbirinden açık olarak ayırmak; Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlar dışında kalan yorum niteliğindeki yayınları kanunda belirtilen esaslara uygun olarak ve Anayasaya aykırı olmayan karşıt görüşleri içine alacak şekilde hazırlamak; kaynaklarını belirtmek ve yorumları hazırlayanların ad ve ünvanlarını açıklamak; Açık oturumlarda karşıt görüşlere imkân ölçüsünde yer vermek.

Gerek Anayasanın 121. maddesinin 3. fıkrası gerekse TRT Kanununun 2. maddesi, «devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğü» ilkesinden söz etmiştir. 1488 sayılı kanunla Anayasaya konulan bu ilke, 121. maddeden başka, Anayasanın diğer bazı maddelerinde de yer almıştır (Bk.: 11/3, 22/2., 22/5, 22/6, 26, 29/1, 29/son, 46/1, 57/1, 136/2). Böylece, Anayasamız, Basın ve Haberleşme Özgürlüğünün, Dernek ve Sendika Kurma Hakkının sözü geçen ilkeye aykırı biçimde kullanılmayacağını öngördüğü gibi, siyasî partilerin ve TRT'nin de bu ilkeye uygun biçimde hareket etmesini istemiştir. 136. maddenin 2. fıkrası ise, bu ilkenin ihlâlini ifade eden suçlara bakmak için Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulacağını belirlemiştir (10).

TRT Kurumu, Anayasa'da ve Kanunda gösterilen yayın esaslarına bağlı kalmak şartı ile, programları düzenleme serbestisine sahiptir. Ancak kanun bu serbestiye de bazı yönlerden sınırlamalar koymuştur.

(10) Bu ilkenin anlamı hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Dönmezer, S., «Devletin ülkesi ve Milleti ile Bütünlüğü ve Eölünmezliği İlkesi (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 50. Yıl Armağanı, İstanbul, 1973, s. 13 ve son.).

2 — Programları düzenleme serbestisinde sınırlamalar.

a) Hükûmet bildiri ve konuşmaları.

TRT. Kanununun 11. maddesine göre, kurum, Hükûmet bildirilerini ve Hükûmet adına yapılacak konuşmaları yayınlamakla yükümlüdür. Sadece Hükûmeti bağlayan bu konuşma ve bildirilerin hükûmete ait olduğu yayın sırasında açıklanacaktır.

Bu bildirilerin yayınlanması için, metinlerin yazılı yayın isteği ile verilmesi ve yetkililerin imzalarını taşıması gerekir. Konuşmalara dair yayın isteklerinin Başbakanın veya görevlendireceği bir Bakanın imzası ile yapılması şarttır.

b) Hükûmetin bildiri ve konuşmalarına verilecek cevaplar.

Kanunun 11. maddesi, Hükûmete dahil olmayan siyasî partilere radyo ve televizyonda yayınlanan Hükûmet bildirisi ve konuşmalarına cevap verebilmeleri hakkını tanımıştır. Kanuna göre, bu partilerden, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki üye sayısı ondan az olmayanlar, TRT tarafından yayınlanan Hükûmet bildiri ve konuşmalarında, kendileriyle Hükûmet veya Hükûmete dahil siyasî partilerden biri arasında tartışmalı olan bir konuda kendi görüşünün tartışıldığını veya eleştirildiğini ileri sürerek bu bildiri veya konuşmaya cevap vermek suretiyle bu konudaki kendi görüşünü açıklamak isterse, bu istem Siyasî Yayınlar Hakem Kuruluna derhal havale edilir. Hükûmet bildirisi veya konuşmasının yayınlanmasından iki tam gün içinde siyasî partinin genel başkanının veya vekilinin imzası ile TRT Kurumu Genel Müdürlüğüne iki örnek halinde yapılması gereken bu istemi, Siyasî Yayınlar Hakem Kurulu, kendisine havale edildiği tarihten itibaren en geç iki gün içinde inceleyerek karara bağlar, ve karar ilgili siyasî partinin genel başkanlığına derhal bildirilir.

Siyasî Yayınlar Hakem Kurulunun istemi kabul etmesi halinde, kararın Siyasî partiye bildirildiği günden başlayarak iki tam gün içinde cevap konuşmasının yayınlanması zorunludur. Bu konuşma, cevap teşkil ettiği Hükûmet bildirisi veya konuşmasının yayınlandığı saatte yapılır ve bildiri veya konuşmanın süresini aşamaz.

c) *Türkiye Büyük Millet Meclisi ile ilgili yayınlar.*

Kanun, TBMM. deki görüşmelerin TRT tarafından yayınlanması yükümlülüğünü koymuştur. 13. maddeye göre, kurum, Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısı, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Genel Kurullarının görüşmelerini yayınlamak için, bunların toplantı günlerinde, uygun dinleme saatlerinde yirmi dakikadan az olmamak ve leh, aleyhteki fikirleri ve gerekçelerini özetlemek üzere bir yayın süresi ayıracaktır. Bütçe konuşmaları söz konusu olduğunda, **Hükümet adına ve Cumhuriyet Senatosu** ile Millet Meclisindeki siyasî parti grupları sözcüleri tarafından bütçenin tümü üzerinde yapılan bu konuşmalar yarımşar saati geçmemek üzere yayınlanacaktır. Bu konuşmalar da, Hükümet bildiri ve konuşmalarında olduğu gibi, sadece konuşmayı yapanın temsil ettiği Hükümeti veya grubu bağlar (14. madde).

Kanununun 15. maddesi, TBMM'deki görüşmelerden naklen yapılan canlı yayınlarda, Hükümet adına yapılan konuşmaların yayınlanması halinde, siyasî parti grupları sözcülerinin konuşmalarının da aynı biçimde yayınlanmasını öngörmüştür.

TRT Kanunu bu hükümleri ile, halkın, kendi temsilcilerinin yasama organındaki çalışmalarını hakkında bilgi edinmesini sağlamak ve ayrıca TRT Kurumunun tarafsızlık ilkelerine uygun biçimde bu görevini yerine getirmesini gerçekleştirmek istemiştir. Bu çeşit yayınların yararlılığı hususunda kuşku duyulamaz.

d) *Dış politika ile ilgili yayınlar.*

TRT Kanununun 1568 sayılı Kanunla değişik 18. maddesi, TRT'nin, Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlarda, Dışişleri Bakanlığının bildireceği esasları ve yorumlarda kaynak belirtilip belirtilmiyeceği konusundaki görüşünü gözönünde bulundurmasını öngörmüştür.

Kanımızca ,bu hüküm dış politika ile ilgili yurtiçi yayınlar kadar, yurtdışı yayınları da kapsamaktadır. Esasen maddenin değişiklikten önceki şeklinde her iki çeşit yayından ayrı ayrı bahsedilmiştir. Maddenin yeni şeklinde böyle bir ayırım bulunmamakla beraber, kullanılan «Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlar» deyimini, her iki tip yayını kapsayacak niteliktedir.

e) *Yayın yasakları.*

Kanun, ulusal güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde, Başbakan veya onun görevlendireceği Bakan, TRT'nin bir yayını veya haberini yasaklama yetkisi vermiştir. 17. maddeye göre, böyle bir yasaklama kararının yazılı olması ve eğer acele hallerde sözlü bildirilmişse, derhal yazı ile tekrarlanması şarttır. Kurumun sorumluluğu altında yapılmayan yayınların yasaklanması halinde, yasaklama kararının, TRT Genel Müdürlüğünce alındığı tarihten başlayarak yirmi dört saat içinde bildirilmesi gerekir.

Kanun, yasaklama kararına karşı açılacak iptâl dâvalarını özel bir yargılama usulüne bağlamıştır. Şöyle ki; bu kararlar aleyhinde açılacak iptâl dâvalarında tebligat, müracaat tarihinden başlayarak 48 saat içinde yapılacak, cevap ve cevaba cevap bakımından 10'ar günlük sürelerle uyulacak ve bu sürelerin tamamlanmasından sonra 15 gün içinde karar verilecektir. Böylece, iptâl dâvasının süratle sonuçlanması istenmiştir.

Başbakan veya onun görevlendireceği bakana geniş bir takdir hakkı tanıyan böyle bir hükmün, seçim zamanlarında siyasî partiler adına yapılacak konuşmalarda uygulanması kanun tarafından önlenmiştir (17. maddenin 2. fıkrası).

f) *Siyasî partilerin seçim konuşmaları.*

Siyasî partilerin kamu tüzel kişileri elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından yararlanma haklarının bulunduğu Anayasamızın 26. maddesinde öngörülmüştür. Özellikle seçim sırasında önemini gösteren bu hakkın kullanılma şekil ve şartlarının seçim kanunlarında belirtilen esaslara bağlı olduğu TRT Kanununun 16. maddesinde açıklanmıştır. Böylece, siyasî partilerin seçimlerdeki propaganda konuşmaları da, TRT'nin programları düzenleme serbestisini sınırlamış olmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Başbakan veya onun görevlendirdiği bakana tanınan yayınları yasaklama yetkisi, siyasî partilerin seçim konuşmaları bakımından geçerli değildir.

g) *Düzeltilme ve cevap hakkı.*

aa) *Genel olarak.*

Kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunan veya kişilerle ilgili

gerçeğe aykırı yayınlara karşı ilgililerin kendilerini savunabilmeleri için hukuk düzeni «düzeltme ve cevap hakkı»nı tanımıştır. Haberleşme özgürlüğünün kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla güden bu hakkı, Anayasamızın 27. maddesi anayasal bir hak haline getirmiş ve düzenlenmesini kanunlara bırakmıştır. Gerçekten bu maddenin 1. fıkrasına göre, «düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.» Maddenin 2. fıkrası ise, «düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından karar verilir.» demek suretiyle, savcıların cevap hakkı konusunda son söz sahibi olmalarını önlemiştir.

Anayasamızın bu hükmüne uygun olarak gerek Basın Kanunu (19. madde) gerekse TRT. Kanunu (19. madde) düzeltme ve cevap hakkını düzenlemişlerdir.

bb) Düzeltme ve cevap hakkının doğması için koşullar.

Anayasamızın 27. maddesi gibi, TRT. Kanununun 19. maddesi de, bir kişinin düzeltme ve cevap hakkına sahip olabilmesi için, yayının haysiyet veya şerefine dokunacak ya da kendisiyle ilgili olarak gerçeğe aykırı nitelikte bulunmasını aramıştır. Bu özellikleri göstermeyen bir yayına karşı düzeltme veya cevap hakkından söz edilemez.

Düzeltme ve cevap hakkının doğması için koşullar yönünden Basın Kanunu ile TRT. Kanunu arasındaki bir fark göze çarpmaktadır. Gerçekten, Basın Kanununun 19. maddesi, «menfaati bozan» yayınlara karşı da düzeltme ve cevap hakkını tanımak suretiyle, Anayasanın koyduğu iki koşula bir üçüncüsünü eklemiş ve böylece bu hakkın sınırlarını Anayasaya aykırı şekilde genişletmiştir. Bir yayın nedeni ile çıkarlarının bozulduğunu iddia eden bir kimsenin sübjektif değerlendirmesine bağlı bu durumun TRT. Kanununa alınmaması kanımızca yerinde olmuştur (11).

Bir kimsenin haysiyet ve şerefine dokunacak yayınlar, genellikle Ceza Kanunundaki hakaret veya sövme suçlarını sonuçlar. Ancak hakaret veya sövme suçlarını meydana getirebilecek nitelikte olma-

(11) Aynı görüş: Gölcüklü, F.: Haberleşme Hukuku, Ankara 1970, s. 138.

salar dahi, kişinin haysiyet ve şerefine dokunan her türlü yayın cevap hakkının kullanılması olanağını verir. Bunun gibi, haysiyet ve şerefe dokunacak nitelikteki yayının gerçeğe uygun olması durumunda dahi, cevap hakkı kullanılabilir. Hatta, Ceza Kanununun 481. maddesindeki ispat hakkına ilişkin koşulların bulunması, cevap ve düzeltme hakkının kullanılmasına engel değildir.

Kanun, haysiyet ve şerefe dokunan yayınlardan başka, sadece gerçeğe aykırı yayınlara karşı da cevap ve düzeltme hakkını tanımıştır. Böylece, bir yayının aslında haysiyet ve şerefe dokunacak nitelikte olmamasına rağmen, gerçeğe aykırılık nedeni ile cevap hakkına konu teşkil etmesi kabul edilmiştir.

TRT. yayınlarının şekli, cevap ve düzeltme hakkının doğması bakımından önemli değildir. Kanun herhangi bir ayırım yapmadığına göre, ön hazırlıktan geçtikten sonra yapılan yayınlar kadar, bir ön hazırlık olmadan yapılan canlı yayınlar da cevap ve düzeltme hakkını doğurabilir. Keza yayının haber veya yorum şeklinde olması da sonucu etkilemez. Hatta, kanımızca, TRT. tarafından yayınlanmaları zorunluluğu bulunan yayınlara karşı da cevap ve düzeltme hakkı kullanılabilirdir. Bu yayınlardan TRT.'nin sorumlu tutulmaması, kişilerin cevap hakkını ortadan kaldırmamalıdır. Çünkü cevap ve düzeltme hakkı, bir çeşit savunma hakkı olduğuna göre, yayını yapanın sorumluluğu ya da sorumsuzluğu ile ilgili değildir (11).

cc) *Düzeltilme ve cevap hakkını kullanacak olanlar.*

Düzeltilme ve cevap hakkını kullanacak olan, kendisine karşı haysiyet veya şeref kırıcı ya da gerçeğe aykırı yayın yapılan gerçek veya tüzel kişidir. TRT. Kanununun 19. maddesinin 4. fıkrası tüzel kişilerin de aynı hakka sahip olduklarını belirtmiştir. Buna karşılık, maddede devlet dairelerinden ve kamu kuruluşlarından sözedilmemiş olması nedeniyle, bu çeşit kuruluşların TRT. yayınlarına karşı cevap ve düzeltme hakları yoktur. Basın Kanununun 19. maddesinin 6. fıkrası ise, «devlet dairelerine ve kamu müesseselerine» de bu hakkı tanımıştır.

(12) Karşı görüş: Gölcüklü, F.: Radyo - Televizyonda Düzeltilme ve Cevap Hakkı (Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1965, No.: 4, s. 134 ve son.).

Tüzel kişiliğe sahip bulunmayan kuruluşlar bakımından haysiyet veya şeref kırıcı ya da gerçeğe aykırı bir yayının söz konusu olduğu takdirde, bu kuruluşlardaki gerçek kişilerden yayına dolaylı biçimde hedef olanların cevap ve düzeltme hakkını kendileri için kullanabilmeleri kabul edilmelidir.

Cevap ve düzeltme hakkı, yayına hedef olan kişi tarafından şahsen kullanılacak bir haktır. Bu nedenle, küçükler ve ehil olmayanlar da bu hakkı bizzat kullanabilirler. Bunların kanunî mümessillerinin de cevap hakları vardır (13).

19. maddenin 5. fıkrasına göre, «düzeltme ve cevap hakkını kullanmadan ölen kimsenin bu hakkını, vârisler birlikte veya bunlardan yalnız ilk başvuranı, sadece bir defa kullanabilir.». Fıkradaki «vârisler»den maksat, ölenin mirasçılarınıdır. Böylece kanun ölenin diğer yakınlarına bu hakkı tanımamıştır (14).

dd) *Düzeltilme ve cevap hakkının kullanılması için koşullar.*

Düzeltilme ve cevap hakkına sahip olan kişi, yayının tarihinden başlayarak 7 gün içinde düzeltme ve cevap metnini TRT. Genel Müdürlüğüne göndermek zorundadır. Bu süre geçtikten sonra düzeltme ve cevap hakkı kullanılamaz.

Düzeltilme ve cevap metninde, yayının niteliğinin 19. maddenin 1. fıkrasının kapsamına girdiği, yayında kendisine, gerçeğe aykırı olarak bir husus atfedildiği veya şeref ve haysiyetine dokunulduğu ve gerçeğin ne olduğu kısaca açıklanır. TRT. Kanununda, Basın Kanunundan farklı olarak, cevabın uzunluğu hakkında kesin bir kayıt yoktur (15). Kanunda bulunan «kısaca» deyimini, kesinlik göstermediği için, bazı kötüye kullanımlara elverişlidir. Bu nedenle, kanuna cevap bakımından dakika hesabı ile bir sınırlama konulması gerekir (16).

(13) Dönmezer, S.: Basın Hukuku, İstanbul 1968, s. 278.

(14) Gölcüklü, Haberleşme Hukuku, 142. Federal Almanya'da ise, ölenin en yakın hısmı tarafından cevap ve düzeltme hakkının kullanılacağı kabul edilmektedir (bk.: Pehbinder, M., Presserecht, Berlin 1967, s. 81).

(15) Basın Kanunu'nun 19. maddesine göre, «cevap ve düzeltme, taallük ettiği yazının cevap verenle ilgili miktarından uzun olamaz. Ancak, yirmi satırdan az olan yazıların cevabı yirmi satır olabilir.»

(16) Gölcüklü, Haberleşme Hukuku, 141.

TRT. Genel Müdürlüğü, kanuna uygun biçimde gönderilen düzeltme ve cevap metnini, alınmasından başlayarak 3 gün içinde yayınlamakla yükümlüdür. Metnin kanuna uygun olmaması veya suç niteliğinde bulunması halinde, Genel Müdürlük bu metni derhal Ankara Sulh Ceza Hâkimliğine gönderir. Bunun üzerine, Sulh Ceza Hâkimi, en geç 24 saat içinde, düzeltme ve cevap metnini, suç niteliğinde olup olmadığı, yayın ile ilgisi bulunup bulunmadığı, kanundaki şartlara uygun olup olmadığı ve 7 gün içinde Genel Müdürlüğe gönderilip gönderilmediği yönlerinden inceleyerek bir karar verir.

Hâkim, düzeltme ve cevap metninin aynen yayınlanmamasına karar verebileceği gibi, aynen veya uygun göreceği değişiklikleri bizzat yaptıktan sonra yayınlanmasına da karar verebilir. Hâkimin kararının birer örneği taraflara gönderilir. Taraflar, bu karara, kendilerine tebliğinden başlayarak 24 saat içerisinde Ankara Asliye Ceza Mahkemesine itiraz edebilirler.

Hâkimin yayınlanmasına karar verdiği metin, Genel Müdürlük tarafından, alındıktan veya itiraz süresinin sona erdiği tarihten itibaren üç tam gün içinde aynen yayınlanır.

Kanun, düzeltme ve cevap hakkı sahibine, Sulh Ceza Hâkiminin kararına itirazını, bulunduğu yer mahkemesine, Ankara Asliye Ceza Mahkemesine gönderilmek üzere verebilme olanağını tanımıştır.

3 — Yayınlar üzerindeki haklar.

TRT. Kanununun 23. maddesi, TRT. ye radyo ve televizyon yayınları üstünde, fikir haklarına benzer haklar tanımıştır. Gerçekten, bu yayınlar TRT.'nin izni alınmadan, telli veya telsiz olarak tekrar yayınlanamayacağı gibi, ücretli veya ücretsiz olarak tedavüle çıkarmak üzere bütünü veya bir kısmı tesbit olunamaz ve çoğaltılamaz. Bundan başka, televizyon yayınlarının girişi ücrete tâbi yerlerde halka gösterilmesi yasaktır. Maddenin 2. fıkrası gereğince, kurumun bu hakları Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 66-79. maddelerindeki himayeden yararlanırlar.

V. TRT. nin yayımlarında işlenen suçlar ve haksız fiillerden sorumluluk.

1 — Canlı yayınlar.

a) Ön hazırlık olmadan yapılan canlı yayınlar.

TRT Kurumu yayınları ile işlenen suçlardan ve haksız fiillerden sorumluluğu düzenleyen TRT Kanununun 20. maddesi (17), hiç bir ön hazırlık yapılmadan yayınlanan «canlı yayınlar»da suç veya haksız fiili işleyen kişinin sorumlu olduğunu belirtmiştir. Bu çeşit canlı yayından maksat, herhangi bir denetimden geçmeksizin, olayın veya konuşmanın anında ve doğrudan doğruya radyo veya televizyondan yayınlanmasıdır. Kanun «tesbitlerden faydalanmaksızın Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu istasyonları dışındaki bir radyo ve televizyon kuruluşundan naklen yapılan yayınlar»da da kurumun personelinin sorumlu tutmamış ve böylece, sadece suçu ya da haksız fiili işleyen kimsenin sorumluluğu ile yetinmiştir.

b) Ön hazırlıktan sonra yapılan canlı yayınlar.

Belirli bir ön denetimden geçtikten sonra yapılan canlı yayınlarda, metni yazan veya sesi tesbit edilen ile birlikte bu metni veya tesbiti fiilen denetliyen kişiler de sorumlu tutulmuştur. Örneğin radyo ve televizyonun «haberler» programı bir ön hazırlıktan sonra yapılan canlı yayınlardan olduğu içindir ki, haberleri içeren metinleri hazırlayanlar ile birlikte bu metinleri önceden denetleyenler de sorumludur. Ancak, kanun (20. maddenin 3. fıkrası) kurumun kendilerine tevdi edilen metni aynen okumakla görevli personelinin, yani spikerleri o yayın yolu ile işlenen suçtan veya haksız fiilden sorumlu tutmamıştır. Fakat, spikerlerin sorumsuzluğu, ancak, o yayının idare ve kontrolünde özel olarak görevlendirilmemiş bulunmaları

(17) Bizde Radyo - Televizyon yayınlarında işlenen suçlardan sorumluluk rejimi TRT. Kanununda özel olarak düzenlendiği halde, Almanya'da federe devletlerin çoğunda basın kanunlarındaki sorumluluk rejiminin Radyo ve Televizyon yayınlarında da uygulanması öngörülmektedir. Örneğin Baden - Württemberg, Berlin, Bremen, Niedersachsen, Rheinland - Pfalz ve Schleswig - Holstein devletlerinin basın kanunlarında, Radyo ve Televizyon yayınlarında bir suç işlendiği takdirde metni yazanın, onun bulunmaması halinde ise program yöneticisinin sorumlu olacağına dair hükümler vardır. (Rehbinder, 108).

halinde söz konusu olmaktadır. Bu nedenle, metni okuyan spiker, o metnin denetimini önceden bizzat yapmakla görevli ise, ceza veya hukuk sorumluluğu altındadır.

Kanun, metne dayanılarak veya tesbit yolu ile yapılan yayınlarda ispat bakımından herhangi bir tartışmalı durum ortaya çıkmasın diye, metinlerin ve tesbitlerin yayın tarihinden itibaren iki ay onbeş gün süre ile saklanmasını öngörmüştür. Buna karşılık, tesbitlerden faydalanmaksızın yapılan naklen yayınlar ile müzik yayınlarında böyle bir mecburiyet yoktur. Eğer bir yayın teşriî, idarî veya kazâî bir soruşturmaya veya kovuşturmaya ya da meclis araştırmasına konu olmuş ise, yayına ait metin veya tesbitler soruşturma, kovuşturma veya araştırmanın sonuçlandığı yetkili makam tarafından kuruma yazıyla bildirilmesine kadar saklanır (21. madde).

2 — Diğer yayınlar.

Canlı olmayan tesbitli yayınlara gelince; kanun bu tür yayınlarda da, ön hazırlıktan sonra yapılan canlı yayınlarda olduğu gibi, konuşan ile birlikte yayını fiilen yöneten ve denetleyen kişilerin de sorumluluklarını kabul etmiştir. Metinlerin ve tesbitlerin saklanması zorunluluğu bu tür yayınlar bakımından da vardır. Kezâ, kendilerine tevdi edilen metinleri aynen okumakla görevli olan ve bir denetim görevi bulunmayan personelin scrumsuzluğu canlı olmayan tesbitli yayınlarda da geçerlidir.

3 — Kurum ve personelinin sorumlu olmadığı yayınlar.

a) Zorunlu yayınlar.

TRT Kurumu ve personeli, yapılması zorunlu yayınlarda işlenen suçlardan hiç bir şekilde sorumlu değildir. Gerçekten, 11. madde gereğince yayınlanması zorunlu olan Hükûmet bildiri ve konuşmalarından, 13. madde gereğince yayınlanan TBMM. Saatinden, 14. madde gereğince yayınlanan TBMM. deki bütçe konuşmalarından ve 16. maddeye göre yayınlanan siyasî partilerin seçim konuşmalarından TRT Kurumunun ve ilgili personelinin sorumluluğu yoktur. Ayrıca, kanununun 20. maddesinde gösterilmemekle beraber, yayınlanması zorunlu olan diğer yayınlardan da kurumun veya personelinin sorumlu tutulması düşünülemez. Örneğin 19. madde gereğince hâkimin kararı üzerine yayınlanması zorunlu olan düzeltme ve cevap metinle-

rinde suç veya haksız fiil teşkil eden bir hususun bulunması halinde, kurumun ve personelinin sorumluluğu yoktur. Fakat, TRT. Genel Müdürlüğü kendisine yollanan düzeltme veya cevap metninde suç niteliğinde ifadeler gördüğü halde, metni Sulh Ceza Hâkimliğine göndermeden üç gün içinde yayınlarsa, metnin denetimi ile görevli kurum personeli 20. maddeye göre sorumlu tutulabilecektir.

b) *Yabancı radyo ve televizyon kuruluşlarından naklen yapılan yayınlar.*

Kurumun ve personelinin hiç bir şekilde sorumlu olmadığı bir yayın çeşidi de, yukarıda belirttiğimiz gibi, TRT istasyonları dışındaki radyo veya televizyon kuruluşundan naklen yapılan yayınlardır. Kanun bu çeşit yayınların denetlenmesi olanağının bulunmaması nedeniyle bir sorumsuzluk kuralı koymuştur. Ancak, kanımızca, naklen yayın sırasında, suç teşkil ettiği açıkça görülen bir durumun yayının kesilmesi suretiyle önlenmesi olanağı varsa, bunu yapmayan görevlilerin sorumlu tutulmaları gerekir.

4 — Yargılama hukukuna ilişkin özel hükümler.

TRT Kanununun, radyo ve televizyon yayınları yolu ile işlenen suçlar ve haksız fiiller bakımından özel bir dava süresi koymuştur. Bu süre yayının yapıldığı tarihten itibaren iki aydır (18). Sürenin bir zamanaşımı süresi olmayıp, hak düşümü süresi olması nedeni ile, durması, kesilmesi veya eski hale getirme talebine konu teşkil etmesi söz konusu değildir. TRT yayınları için böyle kısa bir dava süresinin kabul edilmesinin gerekçesi olarak, radyo-televizyon gibi önemli bir kitle haberleşmesi aracının uzun zaman ceza tehdidi altında tutulmaması arzusu gösterilebilir (19).

Yine kanuna göre, kovuşturulması şahsî dâva açılmasına bağlı suçlarda kovuşturma C. Savcılığınca yapılacaktır. Böylece kanun, radyo-televizyon yayınları ile işlenen suçlar alanında, şahsî dâvada dahi savcıyı görevlendirmiş ve onun tarafından şahsî dâvanın resen

(18) Almanya'da Radyo - Televizyon yayınları ile işlenen suçlar için özel bir dava süresi olmadığı halde, basın suçlarına ilişkin kısa sürenin (cürümlerde 1 yıl, cünhalarda 6 ay) kıyas yolu ile diğer kitle haberleşme araçlarına da uygulanması kabul edilmektedir (bk.: **Rehbinder**, 108).

(19) **Gölcüklü**, Haberleşme Hukuku, 159.

kovuşturulan kamu dâvasına dönüştürülmesini kabul etmiş olmaktadır.

Kanununun 20. maddesinin 5. fıkrası, TRT Kurumunun yayınları ile ilgili şikâyet, dâva dilekçesi veya iddianâmelerde, yayını yapan kurum istasyonunun adının ve yayının gün ve saatinin belirtilmesini şart koşmuştur.